

Beyond Sun, Sand, and Sea: The Role of Hittite Heritage in the Transformation of Turkey's Cultural Heritage Regimes

Gökay Kanmazalp¹

Article submitted: 1 June 2023

Article accepted: 14 August 2023

<https://doi.org/10.54930/TARE.2023.29475>

Abstract

This article scrutinizes the cultural heritage regimes pertaining to the Hittite Empire within the Turkish context, with a specific emphasis on archival records, media narratives, and significant political figures. Drawing upon the concept of cultural heritage regimes, this paper argues that the Hittite cultural heritage played a pivotal role in crafting the self-understanding of the emergent Turkish Republic. The focus lies on the strategic appropriation of Hittite symbols by the Republic to foster a palpable connection with an ancient past that thrived within the geographical bounds of contemporary Turkey. This connection aimed to kindle a sense of unity and shared origins among Turkish citizens. In a significant shift, the twenty-first century exhibits a noticeable change in priorities where the media discourse primarily accentuates the economic potential of Hittite cultural artifacts, largely in the context of heritage tourism. Coupled with this economic and touristic orientation is a deliberate endeavor to redefine Turkey's image. By strategically projecting Turkey's historical depth, the aim is to catalyze heritage tourism and move beyond the country's mere representation as a natural "paradise" known for its stereotypical trio of sun, sand, and sea. This shift exemplifies a metamorphosis of cultural heritage regimes, where the anticipated fiscal returns from heritage tourism begin to steer the narrative, simultaneously highlighting the economic dividends of cultural preservation and catalyzing a redefinition of Turkey's global image.

Keywords

Cultural Heritage Regimes; Hittite Cultural Heritage; Heritage Regimes in Turkey; Heritage Tourism; Boğazköy Sphinx

Introduction

The cultural heritage regime concept reveals the multifaceted interactions between cultural heritage, communal self-understanding, and state administration mechanisms.² These systems

¹ Gökay Kanmazalp, Leipzig University, Leipzig, Germany,

ORCID: 0009-0003-8572-6977, kanmazalp@studserv.uni-leipzig.de.

² Regina F. Bendix, Aditya Eggert, and Arnika Peselmann, eds., *Heritage Regimes and the State*, Göttingen Studies in

underscore the strategic utilization of tangible and intangible cultural assets, not merely for preservation but also to foster a symbiotic relationship between the inhabitants and their geographical milieu. Recognizing this paradigm mandates an understanding that past, present, and future are inextricably linked, continually generating unique self-understandings, memories, and spaces driven by practical needs, ambition, and political agency.³ This perspective underscores the potential of cultural artifacts as dynamic resources, subject to usage, management, distribution, and consumption within emerging modalities of heritage regimes. This spans across the spheres of cultural property and heritage, inclusive of the politics of recognition, extensive heritage tourism, socioeconomic advancements, and the utilization as a tool of governance.⁴ Additionally, this strategy had significant economic ramifications as culture can often be leveraged to stimulate economic growth, fueling it via heritage tourism and the establishment of heritage industries.⁵

Material culture, represented by artifacts from ancient empires, could be pivotal in defining communal self-understanding and reinforcing communal boundaries.⁶ These physical objects can serve as visible evidence of a shared ancient lineage, assisting in the creation of new symbolic values and aesthetic paradigms.⁷ Stuart Hall's perspective offers a complement to the concept of cultural heritage regimes, emphasizing heritage in bridging connections between individuals within a political and territorial entity. According to Hall (1999), cultural heritage artifacts can serve as physical manifestations of abstract elements, thereby constructing an imagined community.⁸

In this scholarly endeavor, the primary objective is to elucidate the resonance of the Hittite Empire's cultural heritage within contemporary Turkey, contextualized through the lens of cultural heritage regimes. To this end, this article is structured into three distinct yet interconnected sections.

The initial segment delves into the narrative of the Hittite Museum's inception during the nascent stages of the Republic, a critical juncture punctuated by fervent cultural activities. This exploration seeks to contextualize the inception and evolution of the museum within the broader socio-political landscape, spotlighting the Republic's strategic use of Hittite relics to bolster a nascent communal consciousness. Proceeding to the subsequent section, the discussion extends to an in-depth analysis of the symbols of the Hittite Empire, particularly their appropriation during the initial half-century of the Republican era. This examination, grounded in a review of Turkish Republican Archives, investigates the motivations underpinning the Republic's fascination with Hittite cultural heritage. This segment serves to decode the Republic's strategic use of Hittite symbols.

Cultural Property 6 (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013).

3 Lynn Meskell, "Recognition, Restitution and the Potentials of Postcolonial Liberalism for South African Heritage," *South African Archaeological Bulletin* 60, no. 182 (2005): 72–78.

4 Bendix, Eggert, and Peselmann, *Heritage Regimes*.

5 Chiara de Cesari, "Thinking through Heritage Regimes," in *Heritage Regimes and the State*, ed. Regina F. Bendix, Arnika Eggert and Aditya Eggert, Göttingen Studies in Cultural Property 6 (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013), 399–413.

6 Brubaker and Cooper highlight the ambiguity in the concept of identity, criticizing its application as either too encompassing or too minimal. They suggest that terms like identity or nation should not be viewed as fixed entities but should be understood through dynamic interplay, proposing self-identification and self-understanding as alternatives. In this article, the term "self-understanding" is used to denote individual perception, distinct from external categorization, and to explore the influence of Hittite heritage on the collective self-perception of Turkish society. For further discussion, see Rogers Brubaker and Frederick Cooper, "Beyond 'Identity,'" *Theory and Society* 29, no. 1 (2000): 1–47.

7 Haidy Geismar, "Anthropology and Heritage Regimes," *Annual Review of Anthropology* 44 (2015): 71–85.

8 Stuart Hall, "Whose Heritage? Unsettling 'the Heritage', Re-imagining the Post-nation," *Third Text* 13, no. 49 (1999): 3–13.

The final section of this article shifts its focus to the media discourse surrounding the cultural heritage of the Hittite Empire. The selection of media narratives is strategically anchored in their capability to capture the discursive shifts within cultural heritage regimes. As Bendix, Eggert, and Peselmann elucidate, the discourse in the twenty-first century surrounding cultural heritage has progressively evolved from a state-centric paradigm to a dialogical space increasingly informed by a myriad of stakeholders, which include international organizations, media, and various non-state entities.⁹ This shift reflects the concept of “governance” in contemporary cultural heritage regimes, where heritage norms and policies are no longer exclusively shaped by states. Instead, they are crafted in a complex matrix of international, multi-stakeholder deliberations, resulting in a layered network of regulations that blur national boundaries.¹⁰ This transformative approach acknowledges the potential of media narratives, among others, to encapsulate and disseminate shifts in heritage strategies, thus influencing the formation of new heritage regimes.

This investigation recognizes the influential role of Turkish Minister Ertuğrul Günay's (born 1948) statements regarding heritage regimes in the twenty-first century, as they provide a crucial insight into the state's approach during this period. Additionally, the study purposefully incorporates governmental documents dating from the early Republican era as well as local media narratives related to the repatriation of the Boğazköy Sphinx, a notable stone artifact from the Hittite civilization.¹¹ Despite the different natures of these sources, their joint analysis allows for a comprehensive, longitudinal study of the transformation in cultural heritage regimes from the Early Republican period to contemporary times. These narratives serve as barometers, gauging the shifts in discourse and revealing the increasing emphasis on the economic potential of cultural heritage, especially within the sphere of heritage tourism. To afford a more incisive analysis, the examination concentrates on a singular case study, which is known as the Boğazköy restitution case, an enduring diplomatic negotiation between Germany and Turkey spanning from 1906 until the repatriation of the Boğazköy Sphinx to Turkey in 2011. By examining media coverage concerning the return of the Boğazköy Sphinx, the study aims to unveil shifts in cultural heritage regimes within Turkey, thus presenting a comprehensive panorama of how cultural heritage practices have evolved over the course of a century.

Anatolia Reimagined: The Resurgence of Hittite Heritage in Modern Turkey

From the genesis of the first systematic excavations at Boğazköy, conducted by the archaeologists Hugo Winckler (1863–1913) and Theodore Makridi Bey (1872–1940) in 1906, over 10,000 cuneiform tablets and two sphinxes were unearthed, offering an extensive insight into the Hittite Empire's history.¹² In the chronicles of archaeological collaboration, the cooperation between German and Turkish scholars at the Boğazköy site, which intensified following the establishment of the Turkish Republic in 1923, stands as a prominent example. The German archaeologist Kurt Bittel (1907–1991) was closely associated with these excavations. From 1931 to 1939 and again from 1952 to 1977, Bittel led 35 excavation campaigns and at a young age of 24,

9 Bendix, Eggert, and Peselmann, *Heritage Regimes*, 11–20.

10 Bendix, Eggert, and Peselmann, *Heritage Regimes*, 13.

11 A special thanks to Lars Müller, Mathias Bös and Deborah Sielert for their contribution for his contribution to the discussion on the Boğazköy restitution case.

12 Veyssel Donbaz, *Bin Kral Bin Anı: Bir Sümeroloğun Anıları* (Istanbul: Togan Yayıncılık, 2014).

he was appointed to lead these excavations, intended as control and exploratory missions following the research of Hugo Winckler and Theodor Makridi Bey.¹³ Furthermore, Bittel served as the Director of the Istanbul branch of the German Archaeological Institute from 1938 until 1942 and as a lecturer at Istanbul University, thereby establishing close ties with Turkish scholars, such as Arif Müfid Mansel (1905–1975).¹⁴

The dynamic of collaboration transcended beyond the tactile realm of excavation, intertwining itself within diplomatic circles. Notably, the Turkish scholar Veysel Donbaz (born 1939) initiated discussions with German scholars in 1987 pertaining to the restitution of artifacts unearthed at Boğazköy. Donbaz's research findings illuminate the profound and historically embedded collaborative exchange, signified by correspondence between German scholars Otto von Falke (1862–1942) and Walter Andrae (1875–1956), and their Turkish counterparts, Halil Edhem Eldem (1861–1938) and Aziz Ogan (1888–1956).¹⁵ Furthermore, a substantial cohort of Turkish scholars including archaeologists such as Ekrem Akurgal (1911–2002) and Sedat Alp (1913–2006) underwent academic tutelage in Germany, thereby pointing towards an institutionalized model of partnership.¹⁶

Having established the modern scholarly collaborations, it is pertinent to delve into the historical context of the Hittite civilization. Albeit the precise antecedents of the Indo-European speaking populace remain indistinct, contemporary texts corroborate the existence of Indo-European linguistic groups, inclusive of the Hittites in Central Anatolia ca. 1900 BCE.¹⁷ Subsequent estimations propose the inception of the Hittite Empire around the seventeenth-century BCE with the establishment of the city of Hattusha, its collapse estimated to have occurred during the early twelfth-century BCE.¹⁸ The historically monumental Treaty of Qadesh, colloquially referred to as the Eternal Treaty and distinguished as the earliest extant peace agreement, was formalized in 1259 BCE.¹⁹ This underscores the Hittites' historical significance in diplomatic conduct and global relations. Furthermore, a definitive attribute of the Hittite Empire was the polytheistic construct of their religious observances.²⁰

Amidst the crucial years leading up to the inception of the Turkish Republic in 1923, an intrigue with the Hittite Empire's cultural heritage made its way into the spotlight, notably pre-dating the formal declaration of the Republic. This curiosity was synchronous with the establishment of Ankara's initial museum in 1921. This pioneering venture was spearheaded by Mübarek Galib Bey (1871–1938), the incumbent Director for the Department of Culture at the time.²¹ In 1921, the inaugural museum in Ankara was planned within the castle bastion known as Akkale.²²

13 Christoph Bittel and Andrea Bräuning, "Zur Erinnerung an Kurt Bittel, den Ausgräber von Hattuscha," *Schwäbische Heimat* 58, no. 4 (2007): 425–29.

14 Bittel and Bräuning, "Zur Erinnerung," 427–28.

15 Donbaz, *Bin Kral*, 477.

16 James F. Goode, *Negotiating for the Past: Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919–1941* (Austin: University of Texas Press, 2007), 52.

17 Horst Klengel, "History of the Hittites," in *Insights into Hittite History and Archaeology*, ed. Hermann Genz and Dirk Paul Mielke, *Colloquia Antiqua* 2 (Leuven: Peeters, 2011), 31–46.

18 Klengel, *History of the Hittites*, 31.

19 Trevor Bryce, *Warriors of Anatolia: A Concise History of the Hittites* (London: I. B. Tauris, 2019).

20 Caroline Zimmer-Vorhaus, "Hittite Temples: Palaces of the Gods," in *Insights into Hittite History and Archaeology*, ed. Hermann Genz and Dirk Paul Mielke, *Colloquia Antiqua* 2 (Leuven: Peeters, 2011), 195–218.

21 Alper Bakıcı, "Cumhuriyet Dönemi (1930–1940) Kültür Politikalarının Anadolu Medeniyetleri Müzesine Olan Etkisi," *Asbider: Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 22 (2021): 147–66.

22 Serap Buyurgan, "Yaşayan ve Yaşatan Müze," *Yaratıcı Drama Dergisi* 12, no. 2 (2017): 127–36.

Subsequent to the adoption of the founder of Republic Mustafa Kemal [Atatürk]'s (1881–1938) proposal to establish a Hittite Museum in the city center, coupled with the influx of additional Hittite artifacts from various regions, the exigency for a museum structure characterized by substantial spatial capacity became apparent.²³ Mustafa Kemal [Atatürk] entrusted the responsibility of establishing a Directorate of Antiquities within the Ministry of Education to the inaugural government that assumed office on 9 May 1920.²⁴ Subsequently, endeavors were initiated to establish a dedicated Hittite Museum, encompassing the systematic collection and preservation of ancient artifacts.²⁵ In alignment with the museum's launch, Hittite artifacts previously safeguarded in Istanbul were transferred to this new establishment.²⁶ The increasing influx of Hittite artifacts from diverse regions across Ankara accentuated the need for an expansive museum facility. This ultimately led to the decision to repurpose the Ottoman era structures, Mahmut Paşa Bedesteni and the adjacent Kurşunlu Han in Ankara.²⁷

The realization of this endeavor uniquely established Ankara as the sole custodian of the world's preeminent repository of Hittite artifacts. While the museum was not formally designated as the Hittite Museum, it acquired this colloquial name owing to its comprehensive assemblage and presentation of Hittite antiquities in a unified manner.²⁸ The archival record authored on 3 May 1939 by the former Turkish Minister of Education, Hasan Ali Yücel (1897–1961), explicitly refers to the museum as the “Eti Museum,” indicating that despite lacking formal recognition, the institution was commonly referred to by this name, even within official documentation.²⁹ Noteworthy was the museum's idiosyncratic arrangement of exhibits, which did not adhere strictly to the chronological unfolding of Hittite history, but rather presented a mixed display of artifacts from both the Early and Late Hittite periods.³⁰

As per an article from the *Deutsche Allgemeine Zeitung* dated 12 September 1934, a French translation of which was dispatched by the Turkish Ambassador in Berlin to the Turkish Ministry of Foreign Affairs, the Turkish Ministry of Education was reported to have initiated an endeavor regarding cultural heritage.³¹ In the paper's representation, the Ministry approached global museums with prehistoric collections, seeking to enhance its assembly of Hittite artifacts discovered

23 Yusuf Kırac, “100. Yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi,” *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 82 (2021): 159–77.

24 Kırac, “100. Yılında,” 160.

25 Kırac, “100. Yılında,” 159–77.

26 Bakıcı, “Cumhuriyet,” 159.

27 Buyurgan, “Yaşayan,” 128.

28 Kırac, “100. Yılında,” 161.

29 BCA, 30.10.0.0/190.304.4

30 Bakıcı, “Cumhuriyet,” 160.

31 The relationship between Nazi Germany and the newly established Republic of Turkey under Mustafa Kemal Atatürk was characterized by significant tensions and profound ideological conflicts, particularly highlighted by Turkey's willingness to host German professors, many of whom were persecuted by the Nazi regime for being Jewish or politically opposed to Nazi ideology. Atatürk's personal involvement through his direct actions, such as hosting a banquet for the intellectuals persecuted by the Nazi regime in the Dolmabahçe Palace, arranging for Alfred Kantorowicz (1880–1962) to create a set of dentures for the Shah of Iran, and commissioning ophthalmologist Joseph Igersheimer (1879–1965) to provide eye care during the Shah's visit reflects a clear ideological divergence between the two states. Additionally, Turkey had provided refuge to more than 190 intellectuals from Nazi-occupied territories. This included thirty scientists and scholars who arrived as part of the initial wave in Turkey in 1933, followed by others from Germany, Austria after the 1938 annexation, and Czechoslovakia after the Nazi occupation in 1939. The 1934 article should be evaluated within the context of Turkey's efforts to showcase its cultural heritage to the European public, while simultaneously taking an open stand against the Nazi government through tangible political actions. For more on the issue, see Arnold Reisman, “Jewish Refugees from Nazism, Albert Einstein, and the Modernization of Higher Education in Turkey (1933–1945),” *Aleph* 7 (2007): 253–81.

in Anatolia through artifact exchange programs.³² This action, as the newspaper frames it, underlines Turkey's commitment to creating a dedicated Hittite Museum in Ankara.³³ According to the article, this museum would house an extensive array of Hittite relics, effectively crafting a comprehensive narrative of the Hittite civilization.³⁴

Deutsche Allgemeine Zeitung further presents this project as holding significant national resonance for Turkey, stating that it was not merely an academic endeavor but one rooted in the country's ancestral history. The article asserts that the latest research established a direct lineage between the Turkish people and the ancient Hittites, presenting the museum's establishment as a symbol of this ancestral connection.³⁵ This archival document frames the planned Hittite Museum as both an act of cultural preservation and a reinforcement of Turkey's historical lineage, thereby offering insights into the publication's interpretation of the dynamic intersection of cultural heritage and scholarly investigation.³⁶

The intrinsic sociopolitical purpose embedded within the bestowed archaeological heritage to the emerging Turkish Republic can be identified, aimed at cultivating a unified collective self-understanding.³⁷ This goal was intrinsically tied to fostering an inclusive imagination of cultural heritage in Anatolia, encompassing ancient Anatolian civilizations and reinforcing a multifaceted nature of the shared legacy.³⁸ The cultural heritage of the Hittite Empire assumed an invaluable role as the precursor to the contemporary inhabitants of the newly established republic during the 1930s. This assertion was predicated upon the strategic intention to establish an indelible linkage between the newly minted Turkish Republic's populace and Anatolia, their claimed indigenous homeland.³⁹ The aim was to trace the cultural lineage of Turkish people back to the Sumerians and Hittites, thereby directly linking modern Turkey with the robust heritage of the Hittites. This conceptual framework, integrating ancient Anatolian civilizations with contemporary society, aimed to bond the inhabitants of the newly established Republic with Anatolia as their homeland, following the six-century dominion of the Ottoman Empire over regions including the Balkans and Near East.⁴⁰

Hittite Sun-Disk: Embracing Hittite Symbols in Modern Turkey

The nascent Republic of Turkey frequently seized upon the iconic insignia of the Hittite Empire as tangible manifestations of its historical legacy. This appropriation was manifestly displayed at the Second Turkish History Congress, convened between 20–25 September 1937. Attendees, including global representatives, were furnished with unique pins, festooned with imposing Hittite symbols, specifically tailored for the event.⁴¹ The aggregate of artifacts on display,

32 I am deeply grateful to Jasmin Eder for her invaluable assistance in navigating through the French translations utilized in this study.

33 TDA, 501/31800.125577.21

34 TDA, 501/31800.125577.21

35 TDA, 501/31800.125577.21

36 TDA, 501/31800.125577.21

37 Tuğba Tanyeri-Erdemir, "Archaeology as a Source of National Pride in the Early Years of the Turkish Republic," *Journal of Field Archaeology* 31, no. 4 (2006): 381–93.

38 Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, vol. 1, 2nd ed. (Istanbul: Tekin Yayinevi, 1978).

39 Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

40 Mehmet Özdoğan, "Ideology and Archaeology in Turkey," In *Archaeology Under Fire: Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, ed. Lynn Meskell (London: Routledge, 1998), 111–23.

41 Tanyeri-Erdemir, "Archaeology," 385.

sourced from the Hittite Empire and discovered during Turkey's fledgling archaeological endeavors, constituted a significant portion of the exhibition's repertoire. A bronze Hittite sun-disk was delineated as the symbol for the symposium. A reproduction of a relief sculpture from Boğazköy was strategically positioned near the entrance.⁴²

This expropriation of the Hittite sun-disk was not confined to the 1930s. It was selected as the emblem for Ankara University, inaugurated in 1946 as Turkey's first university after the declaration of the Republic in 1923, and its usage persists to this day.⁴³ The sun-disk also served as the logo for the Metropolitan Municipality of Ankara from 1973 to 1995, a decision credited to Vedat Dalokay (1927–1991), the Mayor of Ankara at that time.⁴⁴ In 1978, the Hittite Sun-Disk Monument, devised by Turkish sculptor Nusret Suman (1905–1978), was erected at Ankara's Sıhhiye Square.⁴⁵

However, Mayor Dalokay's initiative to situate a replica of a Hittite statue, discovered during excavations in Alacahöyük within the Sıhhiye district, sparked intense debate. Senator Adile Ayda (1912–1992) contended in her article "Idol in Sıhhiye" (*Sıhhiye'deki Put*) that the artifact symbolizes an idol linked to the Hittites, an Indo-European civilization separate from the Turkic lineage, and the Hatti civilization from ancient Anatolia.⁴⁶ Ayda suggested that Atatürk's attribution of Turkic descent to the Hittites may have stemmed from the scant historical data available during his era. Defending the view that the Hittites were not of Turkish origin, Ayda deemed the installation of this statue as indefensible. The Senate countered Ayda's assertions, stating that Atatürk indeed acknowledged the non-Turkic roots of the Hittites.⁴⁷ According to the Senate, Atatürk's statement that the Hittites were Turks was not a historical misidentification but rather a symbolic expression. The Senate's reply indicated that by referring to the Hittites as Turks, Atatürk meant to illustrate that the Turkish society living in Anatolia today did not arrive as conquerors who destroyed the civilizations they encountered in the eleventh century. Instead, according to the interpretation of the Senate, they adopted, assimilated, and continued the traditions and cultures that had lived in Anatolia, forming a continuous cultural link with their past.⁴⁸

More recent integrations of the Hittite sun-disk include its use as the logo for the Turkish food company Eti, founded in 1962 in Eskişehir, and the emblem for the Hittite University, established in 2006 in Çorum province, the locale of the archaeological site of Boğazköy.⁴⁹ Additionally, the Hittite deer sculpture was used on select occasions. The emblem of Hacettepe University in Ankara, inaugurated on 8 July 1967, features a depiction of the Hittite deer, which was conceived by Yücel Tanyeri (born 1946), a university scholar.⁵⁰

In 1968, the Hittite Museum underwent a transformative and reorganizational process, culminating in the Museum of Anatolian Civilizations. This evolution emphasized the narrative of Anatolia as a fountainhead of civilizations and the progenitor of the contemporary nation.⁵¹ The

42 Tanyeri-Erdemir, "Archaeology," 388.

43 Ali Çetinkaya, "Anadolu Medeniyetlerinde Kullanılan Sembollerin Günümüz Kurumsal Kimlik Çalışmalarına Yansımaları" (master's thesis, Fırat University, 2014), 87.

44 Çetinkaya, "Anadolu," 82.

45 Uğur Duyan, "Su Perileri: 'Başkentin Kayıp Heykelleri,'" *İdealkent: Journal of Urban Studies* 2 (2011): 137.

46 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

47 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

48 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

49 Çetinkaya, "Anadolu," 83–86.

50 Çetinkaya, "Anadolu," 79.

51 Kırac, "100. Yılında," 161.

decision to rename the Hittite Museum could signify a paradigmatic shift in the approach towards the cultural heritage of the Hittite Empire, a factor meriting consideration in evaluating the relevance of the Hittites in the context of Turkey's cultural politics. The following sections aim to decipher the heritage regimes deployed by the Republic of Turkey in terms of cultural heritage, encompassing recognition politics, heritage tourism, socioeconomic advancements, and governance tools. This examination hinges on state archives and media narratives, centering on the Hittite tablets and two sphinxes discovered in the Boğazköy excavations.

Hittite Heritage in the Republic of Turkey: A Narrative from the Turkish Archives

Embarking upon an analytical deep dive into two foundational documents within the archival repositories of the Turkish Republic, a profound resonance with the cultural lineage of the Hittite Empire is apparent. Such historical incorporation served as a vital fulcrum during the infancy of the Turkish Republic.

The initial document scrutinized is a thoroughgoing report authored by Zeynel Abidin Özmen (1890–1966), serving as Minister of National Education of the Republic of Turkey between 1934–1935. This document, tendered on 13 October 1934, expounds upon the importance of the historical chronicle of the Hittite Empire for the Turkish Republic during the 1930s.⁵² This comprehensive 1934 governmental report provides an exhaustive delineation of a multitude of cuneiform tablets, excavated under the vigilant stewardship of the German archaeologist Kurt Bittel in Boğazköy. A compelling narrative of the archeological findings, inclusive of intricate details about the nomenclature of Hittite monarchs deciphered from the cuneiform tablets, garners particular interest. The document furnishes incisive insights into the region's human habitation chronicles, positing that the once-thriving Hittite Empire cities were eradicated by the Kingdom of Phrygia. Post-Phrygian habitation, the Roman Empire's invasions wrought further devastation, leaving only the village of Boğazköy intact.⁵³

The painstaking archaeological investigations commissioned by the Turkish government in the 1930s suggest a deeply entrenched interest in Anatolia's history and the sundry civilizations that once thrived therein. This epitomizes a tenacious ambition to unearth not merely fresh archaeological artifacts but to also amass a corpus of knowledge regarding the region's historical inhabitants.

The second document examined offers an intriguing conversation from 1960, involving Konrad Adenauer (1876–1967), the inaugural Chancellor of the Federal Republic of Germany, and Cemal Gürsel (1895–1966), the President of Turkey during that time. The correspondence broaches the imminent exhibition dedicated to Hittite artifacts across prominent West German metropolises, including Berlin, Cologne, and Munich.⁵⁴ The oldest extant document within the Turkish Republic archives is a translated copy of a correspondence penned by Adenauer, dated 26 July 1960. In this letter, Adenauer informs Turkish President Gürsel about the specialized exhibition venerating Hittite artifacts and expresses his appreciation for Turkey's willingness to loan select Hittite relics for this display. Adenauer acknowledges the logistical intricacies associated with the international relocation of these coveted pieces, guaranteeing their safeguarding under his personal

52 BCA, 30.10.0.0/146.42.12

53 BCA, 30.10.0.0/146.42.12

54 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

jurisdiction.⁵⁵ Furthermore, he underscores the potential of this exhibition to solidify extant bilateral relations, encapsulating Germany's profound interest in Turkish society and its historicity.⁵⁶

A subsequent correspondence, penned on 2 August 1960, captures Gürsel's retort to Adenauer's letter. This dialogue unveils the Turkish administration's perspective regarding the Hittite culture and historical legacy as integral components of ancient Anatolian civilization in the context of cultural heritage during the 1960s. Within his response, Gürsel envisages the impending exhibition as a powerful medium for amplifying the cultural bond between Germany and Turkey. He perceives this showcase as a pivotal opportunity to familiarize the German citizens with a distinctive art form conceived by a venerable civilization that germinated on Turkish soil.⁵⁷ Gürsel's letter unequivocally conveys the immense reverence with which the Turkish administration regarded the cultural and historical legacy of the Hittite Empire during the 1960s.

An administrative decree, promulgated on 7 November 1960, sanctioned the export of a collection of 204 Hittite relics to Cologne, Munich, and Berlin for the aforementioned exhibition dedicated to Hittite antiquities in Germany.⁵⁸ The decree portrayed Boğazköy archaeological site as an international excavation venture. Notably, a number of Hittite cuneiform tablets unearthed at Boğazköy and preserved at the Istanbul Archaeology Museums were included in the catalog of 204 Hittite artifacts earmarked for Germany.⁵⁹ The decree also stipulates certain conditions concerning the exhibition, emphasizing the necessity of orchestrating promotional endeavors extolling Turkey in tandem with the exhibition.⁶⁰ These initiatives comprised a symposium dedicated to Hittite culture and the display of iconic Hittite symbols, such as the widely recognized Hittite sun-disk, an emblem widely utilized in Turkey following the establishment of the Republic.

Media Discourse on Hittite Heritage: A Case Study of the Boğazköy Sphinx

The Boğazköy Sphinx was unearthed in the early twentieth century amidst a cooperative excavation carried out by Ottoman and German archaeologists. Between 1915 and 1917, the sphinx, along with another sphinx and cuneiform tablets, was transferred to Berlin for restoration purposes. One of these sphinxes, along with nearly 3,000 of the tablets, was returned to Turkey by 1943. The rest of the cuneiform tablets were repatriated by 1987.⁶¹ However, the return of the Boğazköy Sphinx was delayed, largely due to protracted negotiations that lasted almost a century. In 2011, the Boğazköy Sphinx found its way back to Anatolia. On 13 May 2011, BBC News disseminated information about the process of repatriating the Boğazköy Sphinx, delineating that Germany had conceded to return the sphinx to Turkey. The article states that German authorities, subsequent to their deliberations with Turkish experts, perceived the act of repatriating the Boğazköy Sphinx as a demonstration of goodwill towards Turkey.⁶²

55 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

56 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

57 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

58 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

59 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

60 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

61 Lars Müller, "Returns of Cultural Artefacts and Human Remains in a (Post)colonial Context: Mapping Claims Between the Mid-19th Century and the 1970s," *Working Paper Deutsches Zentrum Kulturgutverluste* 1 (2021): 30.

62 "Almanya Boğazköy Sfenksi'ni İade Ediyor," *BBC News Türkçe*, 13 May 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110513_germany_sphinx.

On 16 May 2011, *Yayla Haber*, a local newspaper in Çorum Province, reported that Germany made the decision to repatriate the Boğazköy Sphinx to Turkey after a 94-year interval.⁶³ Concurrently, Nurullah Çakır (born 1964), the Governor of Çorum Province during that time, expressed his views regarding the sphinx's return. In the official statement, the governor expressed his satisfaction with the prospect of conserving the sphinx in its authentic setting.⁶⁴ *Yayla Haber* subsequently chronicled the return of the Boğazköy Sphinx and referenced the extensive coverage the sphinx's case received in the Ministry of Culture and Tourism's quarterly publication.⁶⁵ This article suggests the tangible pride exhibited by the local media with respect to preserving the Boğazköy Sphinx in Çorum.

On 25 September 2011, the local newspaper reported that the Boğazköy Sphinx was scheduled for exhibition at the Boğazköy Museum. *Yayla Haber* accentuated the theme of culture and history through the Boğazköy Sphinx in their article. The publication underscored how the Ministry of Culture and Tourism's campaigns conveyed that Turkey is not solely encapsulated by the trilogy: sun, sand, and sea, but is also endowed with cultural and historical assets like the Boğazköy Sphinx.⁶⁶

In the realm of cultural heritage regimes, Ertuğrul Günay, having served as the Turkish Minister of Culture and Tourism between 2007 and 2013, provides an insightful compass for navigating the twenty-first century shifts. His speech on 9 October 2011, centered around the repatriation endeavors of the Turkish government, acts as a crucial marker in comprehending these transforming paradigms.⁶⁷ Günay offers a deeper understanding into an evolving understanding of heritage that extends beyond preserving historical integrity, and ventures into the realm of economic gains through heritage tourism. Günay's delineation of the growing repatriation of artifacts to Turkey from 492 items between 1998–2002 to a staggering 3,272 artifacts from 2007 to 2011 indicates a heightened commitment towards reclaiming cultural heritage.⁶⁸ While this development could be attributed to a renewed attention towards historical preservation, Günay's speech suggests that there are further economic motivations at play. He emphasizes the returning artifacts as “blessings of tourism, culture, and civilization” that subtly alludes to another perspective where cultural artifacts are seen not merely as historical objects to be safeguarded, but as potential economic assets that can bolster the tourism sector.⁶⁹

Günay's acknowledgment of Turkey's growing global reputation not just for its natural attractions like the “beautiful sea coasts” but equally for its “important museums, archaeological sites, and excavation” underscores a shift in discourse that resonates with a broader paradigm.⁷⁰ By linking the country's “escalating brand value” with its intensified efforts to conserve and display cultural heritage, Günay's outlook elucidates a narrative where cultural artifacts are tightly

63 “Almanya Boğazköy Sfenksi'ni İade Ediyor,” *Çorum Yayla Haber*, 16 May 2011, <https://www.yaylahaber.com.tr/almanya-bogazkoy-sfenksini-iade-ediyor/amp>.

64 “Sfenks Çorum'a Yakışacak,” *Habertürk*, 16 May 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/631125-sfenks-coruma-yakisacak>.

65 “Boğazköy Sfenksi, Müze Dergisi'nde,” *Çorum Yayla Haber*, 9 August 2011, <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-muze-dergisinde>.

66 “Boğazköy Sfenksi ile ‘Kültür ve Tarih’ Vurgusu,” *Çorum Yayla Haber*, 30 January 2012, <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-ile-kultur-ve-tarih-vurgusu>.

67 ““Yorgun Herakles” Huzura Kavuştu! Galeri,” *Habertürk*, 9 October 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/677781-yorgun-herakles-huzura-kavustu-galeri>.

68 “Yorgun,” *Habertürk*.

69 “Yorgun,” *Habertürk*.

70 “Yorgun,” *Habertürk*.

interlaced with economic dimensions.⁷¹ This narrative positions heritage tourism at the forefront of the heritage regime, interpreting cultural heritage not merely as a historical archive but as a pivotal economic lever and a tool for enhancing the country's image. Günay's assertions could be seen as a concerted attempt by the Turkish government to preclude the emergence of a simplistic image of Turkey. This would reinforce the significance of their restitution claims, making them a crucial part of a larger heritage regime to redefine and recontextualize Turkey's representation, as one abundant in historical and cultural heritage rather than just a natural "paradise" bereft of historical richness.⁷²

The Turkish mass media's attention has been focused on the surge in the tourism potential within the Çorum province, following the return of the sphinx, asserting that this momentous repatriation invigorated tourism in the city. The assertion that the sphinx significantly enhanced the region's tourism finds support in statistics. This is evidenced by the arrival of approximately 58,000 visitors to the ancient sites of Hattusha and Yazılıkaya in 2011, as per the data compiled by the Boğazköy Museum.⁷³ Murtaza Dayanç (born 1977), the Boğazkale District Governor at that time, postulates that the visitor count surged by 23 percent when compared with the figures from 2010.⁷⁴ He further intimates that the governor's office is preparing to implement new initiatives aimed at augmenting the tourism potential further.⁷⁵ In an endeavor to stimulate the tourism potential, even participants of the *Allgäu-Orient Rallye*, an annual motorsport event starting in Oberstaufen in Allgäu during the first weekend of May, were extended an invitation to Çorum for an opportunity to visit the Boğazköy Sphinx on 5 May 2012.⁷⁶

Conclusion

A critical examination of archival documents and media representations underscores the variety of ways in which the cultural heritage of the Hittite Empire has been interpreted and employed within the Turkish context. The formation of the Turkish Republic aligned with a phase of resurgence and renewed valorization of the cultural heritage of the Hittite Empire. The project of the Hittite Museum in 1921, preceding the formal enunciation of the Republic in 1923, substantiates this assertion. Furthermore, the Turkish Republic's intentional deployment of Hittite symbols and artifacts in various national and international contexts denotes a deliberate endeavor to affiliate with an ancient past that thrived within the geographical bounds of modern-day Turkey.

Primary source materials, comprising official reports and correspondence, corroborate the veracity of the Turkish Republic's affinity for the Hittite Empire. Conversations involving notable state figures such as Zeynel Abidin Özmen and Cemal Gürsel elucidate that the Hittite cultural heritage was perceived as an indelible part of Anatolian civilizations. The intent was to forge a solid connection between Turkish citizens and their Anatolian ancestry, thus nurturing a collective self-understanding and cohesion. Applying the framework of cultural heritage regimes, the

71 "Yorgun," *Habertürk*.

72 For further discussion regarding the concept of "tropical paradise" see Mimi Sheller, *Consuming the Caribbean: From Arawaks to Zombies* (London: Routledge, 2003).

73 "Hattusa Sphinx Revives Tourism in Region," *Hürriyet Daily News*, 25 January 2012, <https://www.hurriyetdaily-news.com/hattusa-sphinx-revives-tourism-in-region-12303>.

74 "Hattusa Sphinx," *Hürriyet Daily News*.

75 "Hattusa Sphinx," *Hürriyet Daily News*.

76 "666 Rallici Boğazköy Sfenksi'ni Selamlamak için Geliyor," *Hürriyet*, 3 January 2012, <https://www.hurriyet.com.tr/666-rallici-bogazkoy-sfenksini-selamlamak-icin-geliyor-19591787>.

analysis of these cultural heritage models illuminates the pivotal role that Hittite heritage played in crafting the emergent self-understanding of the Turkish Republic.

Nevertheless, an examination of the twenty-first century representation of Hittite cultural heritage indicates a tangible shift in priorities and interests. The media narrative, especially in the milieu of the repatriation of the Boğazköy Sphinx, gravitates toward emphasizing the economic potential of cultural artifacts, often prioritizing their role in stimulating tourism over their societal importance in shaping communal self-understanding. This epitomizes a paradigm shift in the cultural heritage framework, whereby the emphasis on the economic dividends derived from heritage tourism began to exert a substantial influence on the prevailing discourse.

Additionally, the examination of the narrative present in local Turkish media alongside the statements of the then Turkish Minister of Culture and Tourism Ertuğrul Günay suggests an intentional framing strategy to counteract the image of Turkey as a natural “paradise” devoid of historical depth and significance. Instead, these narratives proactively emphasize Turkey’s robust cultural and historical tapestry with artifacts like the Boğazköy Sphinx, an artifact repatriated during Günay’s tenure, playing an integral role in shaping this narrative. The exhibition of the Boğazköy Sphinx at the Boğazköy Museum is posited not merely as a showcase of ancient artistry but, as Günay advocated, as a reaffirmation of Turkey’s rich historical continuum. This focus on tangible cultural and historical assets signals an effort to redefine international perceptions about Turkey, moving beyond the trilogy of sun, sand, and sea. This representation of Turkey’s historical wealth can be seen as a strategic approach to stimulating heritage tourism. By emphasizing Turkey’s historical depth, the media and influential figures like Günay play a crucial role in attracting international audiences interested in exploring rich and diverse cultural experiences. This, in turn, reinforces the country’s economic and sociocultural standing on the global stage, contributing to a broader, more nuanced, and vibrant depiction of Turkey in the international sphere.

Whether the emphasis on the economic repercussions of these artifacts reflects an authentic public interest in Hittite history, or it is simply a strategic maneuver to stimulate tourism, is a topic that warrants further investigation. Moreover, interpreting the elements that engendered the nascent Republic’s initial interest in Hittite heritage, whether it was the Hittite Empire’s Indo-European roots, its polytheistic religious structure, or other sociopolitical dynamics, also necessitates further scholarly inquiry.

In essence, the multifaceted relationship between the Turkish Republic and the Hittite Empire’s cultural heritage offers insightful observations into the evolution of cultural heritage regimes over time, responding to changing socio-political landscapes, economic objectives, and cultural aspirations. Therefore, ongoing academic exploration in this field can further elucidate the dynamic interplay between communal self-understanding, cultural heritage, and socioeconomic realities.

Deniz, Kum ve Güneşin Ötesinde: Türkiye'nin Kültürel Miras Politikalarının Dönüşümünde Hitit Mirasının Rolü

Gökay Kanmazalp¹

Makale geliř: 1 Haziran 2023
Makale kabul: 14 Ağustos 2023
<https://doi.org/10.54930/TARE.2023.29475>

Özet

Bu makalede, arşiv kayıtları ve medya anlatıları eşliğinde Türkiye’de Hitit İmparatorluğu ile ilişkili kültürel miras politikaları, önemli siyasi figürler üzerinde durularak ele alınmaktadır. Kültürel miras politikası kavramından yola çıkılarak, Hitit kültürel mirasının, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında toplumsal öz anlayışının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı savunulmaktadır. Odak noktası, Türkiye Cumhuriyeti’nin Hitit simgelerini stratejik bir şekilde benimsemesi ve modern coğrafi sınırlarında hayat bulan tarihiyle somut bir bağ kurmayı teşvik etmesidir. Bu bağla, Türk vatandaşları arasında birlik hissi oluşturmak ve ortak köken bilincini pekiştirmek hedeflenmiştir. Yirmi birinci yüzyılda önemli bir dönüşümle birlikte; medya anlatıları çoğunlukla Hitit kültürel eserlerinin ekonomik değerini, özellikle miras turizmi bağlamında vurgular hâle gelmiştir. Bu ekonomik ve turistik yönelimin yanında, Türkiye’nin imajını yeniden tanımlama çabası da dikkat çekmektedir. Amaç, Türkiye’nin engin tarihini stratejik bir şekilde öne çıkararak ülkenin sadece deniz, kum ve güneşiyle ünlü bir “cennet” olarak anılmasının ötesine geçmektir. Bu değişim, kültürel miras politikalarında adeta bir evrim niteliğindedir. Miras turizminin mali getirisinin odak noktası olmasıyla birlikte, kültürel korumanın ekonomik değeri ön plana çıkar ve Türkiye’nin küresel imajını yeniden şekillendirme çabaları tekrar hayat bulur.

Anahtar Kelimeler

Kültürel Miras Politikaları; Hitit Kültürel Mirası; Türkiye’deki Miras Politikaları; Miras Turizmi; Boğazköy Sfenksi

Giriř

Kültürel miras politikası kavramı; kültürel miras, toplumsal öz anlayış ve devlet yönetim mekanizmaları arasındaki çok yönlü etkileşimleri ele alır.² Bu sistemler, somut ve soyut kültürel varlıkların stratejik şekillerde kullanımının altını çizerek, bu kullanım sadece koruma amacı

¹ Gökay Kanmazalp, Leipzig Üniversitesi, Leipzig, Almanya,

ORCID: 0009-0003-8572-6977, kanmazalp@studserv.uni-leipzig.de.

² Regina F. Bendix, Aditya Eggert ve Arnika Peselmann, der., *Heritage Regimes and the State* (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013).

taşımaz, aynı zamanda yerleşik halk ile yaşadıkları bölge arasında simbiyotik bir ilişki kurmayı da teşvik eder. Bu yaklaşım, geçmişin, günümüzün ve geleceğin birbirine sıkıca bağlı olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Bu bağ ise sürekli olarak pratik ihtiyaçlar, istek ve siyasi unsurlardan da destek alarak bir öz anlayış arayışına yol çizer; anılar ve mekânlar yaratır.³ Söz konusu yaklaşım; kültürel varlıkların dinamik kaynaklar olarak potansiyelini vurgular. Bu kaynaklar, yeni miras politikalarının kullanım, yönetim, dağıtım ve tüketim süreçlerine tabidir. Bu, tanıma politikaları, geniş kapsamlı miras turizmi, sosyoekonomik gelişmeler ve yönetim aracı olarak kullanımı içeren kültür varlıkları ve miras alanlarını kapsar.⁴ Kültür genellikle ekonomik büyümeyi teşvik etmek için de kullanılabilir ve miras turizmi ile miras endüstrilerinin kurulması yoluyla beslenebilir. Bu doğrultuda, söz konusu strateji önemli ekonomik sonuçlar doğurmuştur.⁵

Antik imparatorluklardan kalan eserler gibi maddi kültür öğeleri, toplulukların öz anlayışlarını belirlemede ve topluluk sınırlarını güçlendirmede son derece önemli olabilir.⁶ Bu fiziksel nesnelere, ortak bir geçmişe dayalı bağları görsel açıdan vurgular ve yeni sembolik değerler ile estetik yaklaşımlarının oluşturulmasına yardımcı olabilir.⁷ Stuart Hall'un görüşü; kültürel miras politikalarının, aynı siyasi ve coğrafi varlığın bireyleri arasında bağ kurma konusundaki önemini vurgular. Hall'a (1999) göre, kültürel miras eserleri, soyut fikirlerin ve değerlerin somutlaştırılmış halleri olabilir, bu sayede bir toplumun ortak birliğini oluşturabilir.⁸

Bu akademik araştırmanın temel hedefi, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirasının modern Türkiye içinde bulunduğu yankıyı, kültürel miras politikaları üzerinden anlamlandırmak ve aydınlatmaktır. Bu amaçla makale, birbiriyle bağlantılı üç farklı bölüme ayrılmıştır.

İlk bölüm, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Hitit Müzesi'nin kuruluş hikâyesine ve bu sürecin, yoğun kültürel etkinliklerle harmanlanmış, önemli bir dönem olduğuna dikkat çeker. Bu incelemenin amacı, kapsamlı bir sosyopolitik ortamda müzenin kuruluşu ve gelişimine bağlam kazandırmak ve bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin, Hitit eserlerinden yararlanarak yeni oluşan toplumsal bilinci güçlendirme hedefine değinmektir. İkinci bölümde ise tartışma, özellikle Cumhuriyet döneminin ilk elli yılında Hitit İmparatorluğu simgelerinin nasıl kullanıldığına dair ayrıntılı bir incelemeyi konu alır. Bu inceleme, Cumhuriyet Arşivleri'nde yapılan bir incelemeyi kaynak alır ve cumhuriyetin Hitit kültürel mirasına olan ilgisinin olası nedenlerini araştırır. Bu bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hitit sembollerini stratejik şekilde kullanımını açıklığa kavuşturmak amaçlanmıştır.

Makalenin son bölümünde, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirasıyla ilgili medya söylemlerine odaklanılır. Medya anlatıları, kültürel miras politikalarındaki söylemsel değişimleri

3 Lynn Meskell, "Recognition, Restitution and the Potentials of Postcolonial Liberalism for South African Heritage," *South African Archaeological Bulletin* 60, no. 182 (2005): 72–78.

4 Bendix, Eggert ve Peselmann, *Heritage Regimes*.

5 Chiara De Cesari, "Thinking through Heritage Regimes," *Heritage Regimes and the State* içinde, der. Regina F. Bendix, Arnika Eggert ve Aditya Eggert, *Göttingen Studies in Cultural Property* 6 (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013), 399–413.

6 Brubaker ve Cooper kimlik kavramındaki muğlaklığı uygulamada ya fazla kapsayıcı ya da minimal düzeyde kalmasıyla eleştirir. Kimlik ya da millet gibi terimlerin sabit varlıklar olarak algılanmamasını, aksine öz kimliklendirme ve öz anlayış gibi alternatifler sunarak dinamik karşılıklı etkileşim üzerinden anlaşılmalı gerektiğini önermektedirler. Bu makalede "öz anlayış" terimi harici kategorizasyondan farklı olarak bireysel algıyı ifade etmek ve Hitit kültürel mirasının Türk toplumunun kolektif öz algısı üzerindeki etkisini araştırmak için kullanılmıştır. Detaylı tartışma için bkz. Rogers Brubaker ve Frederick Cooper, "Beyond 'Identity,'" *Theory and Society* 29, no. 1 (2000): 1–47.

7 Haidy Geismar, "Anthropology and Heritage Regimes," *Annual Review of Anthropology* 44 (2015): 71–85.

8 Stuart Hall, "Whose Heritage? Unsettling 'the Heritage', Re-imagining the Post-nation," *Third Text* 13, no. 49 (1999): 3–13.

belirleme imkânı göz önünde bulundurularak, stratejik bir şekilde seçilir. Bendix, Eggert ve Peselmann'ın belirttiği gibi, yirmi birinci yüzyılda kültürel miras hakkındaki söylemler, devlet merkezli bir yaklaşımdan, uluslararası kuruluşlar, medya ve devlet merkezli olmayan çeşitli varlıkların da aralarında bulunduğu birçok paydaşa giderek daha fazla odaklanılan bir diyalog alanına doğru evrimleşmiştir.⁹ Bu değişim, kültürel miras politikalarındaki “yönetim” kavramını yansıtır. Bu kavramda, miras norm ve politikaları artık yalnızca devletler tarafından şekillendirilmez. Bunun yerine, bu norm ve politikalar, uluslararası ve çok paydaşlı tartışmalardan oluşan karmaşık bir ağ içinde şekillendirilir. Bu durum, ulusal sınırları belirsizleştiren, katmanlı düzenlemeler içeren bir ağ yaratır.¹⁰ Bu dönüştürücü yaklaşım, diğer öğelerin yanı sıra medya anlatılarının miras stratejilerindeki değişiklikleri özetleme ve yayma imkânı tanır ve böylece yeni miras politikalarının oluşumunu etkiler.

Bu çalışma, Bakan Ertuğrul Günay'ın (1948 doğumlu) yirmi birinci yüzyıl miras politikaları üzerine yaptığı açıklamaların önemini vurgular. Bu açıklamalar, devletin bu dönemdeki tutumuna dair değerli bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, bu çalışma, erken Cumhuriyet dönemine ait hükümet belgelerini ve Boğazköy Sfenksi gibi Hitit uygarlığından kalma önemli bir taş eserin iadesine dair yerel medya anlatılarını kapsar.¹¹ Farklı niteliklere sahip olsa da bu kaynaklar, birlikte incelendiklerinde erken Cumhuriyet döneminden bugüne kadar kültürel miras uygulamalarındaki dönüşümü kapsamlı ve ayrıntılı şekilde inceleme imkânı sunar. İlgili kaynaklar, söylemdeki değişiklikleri belirlemeye ve özellikle kültürel miras turizmiyle ilişkili ekonomik potansiyelin artan önemini göstermeye yardımcı olur. Daha derinlemesine bir analiz sunabilmek için bu inceleme, tek bir örnek olaya, yani 1906'dan 2011'e kadar Almanya ve Türkiye arasında süren ve Boğazköy Sfenksi'nin Türkiye'ye iadesi ile sonuçlanan diplomatik görüşmelere odaklanır. Bu çalışma, Boğazköy Sfenksi'nin geri dönüşünün medyadaki yankısını detaylı bir şekilde ele alarak Türkiye'de kültürel miras uygulamalarındaki dönüşümü gözler önüne sermeyi ve yüz yıllık süreçte kültürel miras politikalarının nasıl geliştiğine dair kapsamlı analizler sunmayı amaçlar.

Anadolu'ya Yepyeni Bir Bakış: Modern Türkiye'de Hitit Mirasının İzleri

1906'da arkeolog Hugo Winckler (1863–1913) ve Theodore Makridi Bey (1872–1940) tarafından Boğazköy'de gerçekleştirilen ilk sistematik kazıların başlangıcından itibaren 10.000'den fazla çivi yazılı tablet ve iki sfenks ortaya çıkarıldı. Bu buluntular, Hitit İmparatorluğu'nun tarihi hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktaydı.¹² Arkeoloji alanındaki işbirlikleri arasında, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Boğazköy kazı alanında Alman ve Türk bilim insanları arasındaki yoğunlaşan işbirliği çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilir. Alman arkeolog Kurt Bittel (1907–1991) de bu kazılarla yakından ilgilendi. 1931–1939 ve 1952–1977 yılları arasında Bittel, 35 kazı etkinliği yürüttü. Ayrıca, henüz 24 yaşındayken Hugo Winckler ve Theodor Makridi Bey'in araştırmalarıyla ilgili kontrol ve keşifleri yönetmekle görevlendirildi.¹³ Bittel,

9 Bendix, Eggert ve Peselmann, *Heritage Regimes*, 11–20.

10 Bendix, Eggert ve Peselmann, *Heritage Regimes*, 13.

11 Boğazköy restitüsyonu hakkındaki tartışmaya olan katkıları için Lars Müller, Mathias Bös ve Deborah Sielert'e teşekkürlerimi iletmek isterim.

12 Veysel Donbaz, *Bin Kral Bin Anı: Bir Sümeroloğun Anıları* (İstanbul: Togan Yayınları, 2014).

13 Christoph Bittel ve Andrea Bräuning, “Zur Erinnerung an Kurt Bittel, den Ausgräber von Hattuscha,” *Schwäbische Heimat* 58, no. 4 (2007): 425–29.

1938–1942 yılları arasında Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul şubesinin yöneticisi ve İstanbul Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Bu çalışmaları sırasında, Arif Müfid Mansel (1905–1975) gibi Türk bilim insanlarıyla yakın bağlantılar kurdu.¹⁴

Bu işbirliği dinamiği, kazıların somut dünyasının ötesine geçerek diplomatik çevrelerde de hayat buldu. Türk bilim insanı Veysel Donbaz (1939 doğumlu), 1987’de Boğazköy’de ortaya çıkarılan eserlerin geri iadesi konusunda Alman bilim insanlarıyla görüşmeler başlattı. Donbaz’ın araştırma bulguları, Alman bilim insanları Otto von Falke (1862–1942) ve Walter Andrae (1875–1956) ile Türk meslektaşları Halil Edhem Eldem (1861–1938) ve Aziz Ogan (1888–1956) arasındaki yazışmalarla birlikte, kapsamlı ve tarihsel öneme sahip işbirliğine ışık tuttu.¹⁵ Ayrıca, Ekrem Akurgal (1911–2002) ve Sedat Alp (1913–2006) gibi arkeologların da dâhil olduğu pek çok Türk bilim insanı Almanya’da akademik eğitim aldı. Bu da kurumsallaşmış bir işbirliği modeline işaret etmektedir.¹⁶

Modern akademik işbirliği dinamiklerine değinmemizin ardından, Hitit uygarlığının tarihi çerçevesini daha ayrıntılı olarak inceleyebiliriz. Hint-Avrupa dillerini konuşan toplulukların kökenleriyle ilgili bir belirsizlik olsa da, mevcut metinler MÖ 1900 yıllarında Orta Anadolu’daki Hititlerin de aralarında bulunduğu Hint-Avrupa dil gruplarının var olduğunu onaylar niteliktedir.¹⁷ Sonraki yıllarda yürütülen tahminler, Hitit İmparatorluğu’nun kökenini, MÖ on yedinci yüzyılda Hattuşa şehrinin kuruluşu ile aynı döneme dayandırmakta ve imparatorluğun çöküşünün MÖ onikinci yüzyılın başlarında gerçekleşmiş olabileceğini öne sürmektedir.¹⁸ Tarihe damgasını vuran ve halk arasında “Ebedi Antlaşma” olarak anılan Kadeş Antlaşması, bilinen en eski barış antlaşması olarak kabul edilmiştir. Bu antlaşma MÖ 1259 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁹ Bu durum, Hititlerin diplomatik etkinlikleri ve küresel ilişkilerdeki tarihsel rolünün önemini vurgular. Hitit İmparatorluğu’nun belirgin özelliklerinden biri de çok tanrılı inanca sahip olmalarıdır.²⁰

1923’te Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önceki yıllarda, Hitit İmparatorluğu’nun kültürel mirasına yönelik ilgiler, cumhuriyetin ilanından hemen önce canlanmaya başladı. Bu merakla birlikte, 1921 yılında Ankara’nın ilk müzesi kurulmuş oldu. Bu öncü adım, o dönemde Kültür Bakanlığı yöneticisi olan Mübarek Galib Bey (1871–1938) liderliğinde atıldı.²¹ 1921 yılında Ankara’nın ilk müzesi Akkale olarak bilinen kale burcunda planlanmıştı.²² Bununla birlikte, cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal [Atatürk]’ün (1881–1938) şehir merkezinde bir Hitit Müzesi kurma teklifinin kabul görmesi ve çeşitli bölgelerden gelen Hitit eserlerinin sayısının artmasıyla, daha geniş bir alana ihtiyaç duyulacağı anlaşıldı.²³ Mustafa Kemal [Atatürk], 9 Mayıs 1920’de göreve gelen ilk hükümetine, Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında bir Eski Eserler Müdürlüğü oluşturma talimatını

14 Bittel ve Bräuning, “Zur Erinnerung,” 427–28.

15 Donbaz, *Bin Kral*, 477.

16 James F. Goode, *Negotiating for the Past: Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919–1941* (Austin: University of Texas Press, 2007), 52.

17 Horst Klengel, “History of the Hittites,” *Insights into Hittite History and Archaeology* içinde, der. Hermann Genz ve Dirk Paul Mielke, *Colloquia Antiqua 2* (Leuven: Peeters, 2011), 31–46.

18 Klengel, *History of the Hittites*, 31.

19 Trevor Bryce, *Warriors of Anatolia: A Concise History of the Hittites* (London: I. B. Tauris, 2019).

20 Caroline Zimmer-Vorhaus, “Hittite Temples: Palaces of the Gods,” *Insights into Hittite History and Archaeology* içinde, der. Hermann Genz ve Dirk Paul Mielke, *Colloquia Antiqua 2* (Leuven: Peeters, 2011), 195–218.

21 Alper Bakıcı, “Cumhuriyet Dönemi (1930–1940) Kültür Politikalarının Anadolu Medeniyetleri Müzesine Olan Etkisi,” *Asbider: Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 22 (2021): 147–66.

22 Serap Buyurgan, “Yaşayan ve Yaşatan Müze,” *Yaratıcı Drama Dergisi* 12, no. 2 (2017): 127–36.

23 Yusuf Kırac, “100. Yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi,” *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 82 (2021): 159–77.

verdi.²⁴ Daha sonra, eski eserlerin düzenli bir biçimde toplanması ve korunması için özel bir Hitit Müzesi oluşturma sürecine girildi.²⁵ Müzenin kapılarını açmasının ardından, İstanbul'da muhafaza edilen Hitit eserleri bu yeni mekâna taşındı.²⁶ Ankara'nın çeşitli yerlerinden getirilen Hitit eserlerinin sayısındaki artış, geniş çaplı bir müze ihtiyacını daha net bir şekilde ortaya koymuş oldu. Bu durum, Ankara'da Osmanlı döneminde inşa edilen Mahmut Paşa Bedesteni ve yanı başındaki Kurşunlu Han'ın farklı amaçlarla kullanılmasına dair kararın alınmasında etkiliydi.²⁷

Bu girişim Ankara'yı dünyanın en kapsamlı Hitit eserleri koleksiyonuna ev sahipliği yapan şehir olarak ön plana çıkardı. Müze resmi olarak "Hitit Müzesi" adına sahip olmasa da, çeşitli bölgelerden Hitit eserlerini bir araya getirip sergilemesi nedeniyle halk arasında bu ad benimsendi.²⁸ 3 Mayıs 1939'da, Türk Milli Eğitim Eski Bakanı Hasan Ali Yücel (1897–1961) tarafından kaleme alınan bir arşiv belgesi, müzeyi net bir şekilde "Eti Müzesi" olarak adlandırmıştı.²⁹ Bu durum, resmiyet kazanmasa da, kurumun bu adla tanındığını, hatta resmi belgelerde bile bu adın kullanıldığını ortaya koymaktadır. Müzenin sergi düzeni, alışılmışın dışında bir yapıya sahip olmasıyla dikkatleri üzerine çekiyordu. Bu düzen, Hitit tarihinin zaman çizelgesine sıkı sıkıya bağlı değildi. Aksine, Erken ve Geç Hitit dönemlerine ait eserleri karışık bir şekilde ziyaretçilere sunuyordu.³⁰

Deutsche Allgemeine Zeitung gazetesinin 12 Eylül 1934 tarihli sayısında yer alan ve Fransızca çevirisi Berlin'deki Türk Büyükelçisi tarafından Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir makalede Türk Milli Eğitim Bakanlığının kültürel mirasla ilgili olarak harekete geçtiği aktarılmıştı.³¹ Gazete, Bakanlığın Anadolu'da yer alan Hitit eserlerinin sayısını artırmak için tarih öncesi dönemlerden kalan koleksiyonlarına ev sahipliği yapan dünya çapındaki müzelerle temas kurduğunu ve eser değişim programları düzenlemeyi planladığını belirtmişti.³² Bu da, gazetenin ifadesiyle, Türkiye'nin Ankara'da özel bir Hitit Müzesi kurma isteğinin altını çizmişti.³³ Makaleye göre bu müze, Hitit kalıntılarından oluşan kapsamlı bir koleksiyona ev sahipliği yapacak ve Hitit uygarlığının hikâyesini baştan sona ele alacaktı.³⁴

24 Kıracı, "100. Yılında," 160.

25 Kıracı, "100. Yılında," 159–77.

26 Bakıcı, "Cumhuriyet," 159.

27 Buyurgan, "Yaşayan," 128.

28 Kıracı, "100. Yılında," 161.

29 BCA, 30.10.0.0/190.304.4

30 Bakıcı, "Cumhuriyet," 160.

31 Nazi Almanyası ve Mustafa Kemal Atatürk idaresindeki yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişki, özellikle Türkiye'nin Yahudi kimliği üzerinden ya da Nazi ideolojisine politik muhalefetten dolayı Nazi rejimi tarafından yargılanmış Alman profesörlere ev sahipliği yapması nedeniyle önemli gerginlikler ve ideolojik çatışmalar üzerinden şekillenmiştir. Nazi rejimi tarafından yargılanan entelektüeller için Dolmabahçe Sarayı'nda bir yemek verilmesi, gezisi sırasında İran Şahı'na bir set protez diş yapılması için Alfred Kantorowicz'in (1880–1962), göz sağlığı ile ilgilenmesi için de göz hekimi Joseph Igersheimer'in (1879–1965) görevlendirilmesi gibi Atatürk'ün kişisel girişimleri iki devlet arasındaki açık ideolojik sapmayı yansıtmaktadır. Bunlara ek olarak, Türkiye Nazi işgali altındaki topraklardan kaçan 190'dan fazla entelektüele kucak açmıştır. Bu kişiler arasında 1933'teki ilk dalga ile birlikte Türkiye'ye gelen 30 bilim insanı, 1938'teki ilhak sonrasında Avusturya ve Almanya'dan gelenler ve 1939'da Çekoslovakya'nın işgali sonrasında bu ülkeden gelenler vardır. 1934 tarihli makale Türkiye'nin kültürel mirasını Avrupa kamuoyuna sunma çabaları ile aynı zamanda Nazi Hükümeti'ne yönelik elle tutulur siyasi eylemler aracılığı ile bir karşı duruş çabası kurması üzerinden değerlendirilmelidir. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Arnold Reisman, "Jewish Refugees from Nazism, Albert Einstein, and the Modernization of Higher Education in Turkey (1933–1945)," *Aleph* 7 (2007): 253–81.

32 Bu çalışmada kullanılan Fransızca çevirileri ile ilgili eşsiz yardımları için Jasmin Eder'e içten minnettarlığımı ifade etmek isterim.

33 TDA, 501/31800.125577.21

34 TDA, 501/31800.125577.21

Deutsche Allgemeine Zeitung, bu projeyi Türkiye’de önemli bir ulusal yankı oluşturan bir girişim olarak tanımlamış ve bunun sadece akademik bir uğraşın ötesine geçerek ülkenin atalarıyla derinden bağına ışık tutan bir çalışma olduğunu vurgulamıştı. Makale, en güncel araştırmaların Türkler ile antik Hititlerin soyu arasında doğrudan bağlantı kurduğunu ve müzenin kuruluşunun, Türk halkının atalarıyla olan bağının bir simgesi olarak takdim edildiğini belirtmişti.³⁵ Bu arşiv belgesi, planlanan Hitit Müzesini kültürel mirası korumaya dair bir eylem ve Türkiye’nin tarihi kökenleriyle bağ kurma çabası olarak ele alır.³⁶ Bu bağlamda belge, kültürel miras ve bilimsel inceleme arasındaki dinamik etkileşimin yayın tarafından nasıl yorumlandığına dair yararlı bilgiler sunar.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin arkeolojik mirasının iç yüzünde saklı olan özgün sosyopolitik hedefin birleşik bir toplumsal öz anlayış geliştirmeye yönelik olduğu saptanabilir.³⁷ Bu hedef, Anadolu’daki kültürel mirasın eski Anadolu uygarlıklarını kapsayacak ve ortak mirasın çok yönlü niteliğini pekiştirecek şekilde kapsayıcı bir tasavvurunun geliştirilmesiyle özünde bağlantılıdır.³⁸ Hitit İmparatorluğu’nun kültürel mirası, 1930’larda yeni kurulan cumhuriyetin çağdaş sakinlerinin öncüsü olarak paha biçilmez bir rol üstlenmiştir. Bu iddianın temelinde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin halkı ile kadim Anadolu arasında güçlü bir bağ oluşturmaya dair stratejik bir hedef yatıyordu.³⁹ Amaç, Türk halkının kültürel kökenlerinin Sümerler ve Hititlere kadar uzandığına dair kanıtlar bulmak ve bu sayede modern Türkiye’yi Hititlerin etkileyici mirasıyla doğrudan ilişkilendirmektir. Eski Anadolu uygarlıklarını günümüz toplumuyla bütünleştiren bu kavramsal çerçeve, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar ve Yakın Doğu’yu da kapsayan bölgelerdeki altı yüzyıllık hâkimiyetinin ardından, yeni kurulan cumhuriyetin sakinlerini anavatanları olarak Anadolu’ya bağlamayı amaçlıyordu.⁴⁰

Hitit Güneş Kursu: Modern Türkiye’de Hitit Simgelerinin Benimsenmesi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, tarihi mirasının somut ifadeleri olarak çoğunlukla Hitit İmparatorluğu’nun ikonik simgelerine başvurmuştur. Bu yaklaşım, 20–25 Eylül 1937 tarihlerinde düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresi’nde net bir şekilde benimsenmiştir. Katılımcılara, etkinlik anısına hazırlanmış, Hitit sembollerinin görkemli detaylarıyla bezeli özel rozetler takdim edilmiştir.⁴¹ Türkiye’de yeni başlayan arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkan ve Hitit İmparatorluğu’na ait eserlerin bütünü oluşturulan parçalar, serginin çarpıcı bölümünü teşkil etmiştir. Sempozyumun sembolü olarak bir bronz Hitit güneş kursu seçilmiştir. Boğazköy’den bir kabartma heykelinin dikkat çekici bir kopyası, etkileyici bir şekilde girişe yerleştirilmiştir.⁴²

Hitit güneş kursunun kullanımı 1930’larla sınırlı kalmadı. 1923’te Cumhuriyet’in ilanının ardından, 1946 yılında kurulan ilk üniversite olan Ankara Üniversitesi’nin simgesi, güneş kursu olarak seçildi. Günümüzde güneş kursu üniversitenin simgesi olarak kullanılmaya devam edi-

35 TDA, 501/31800.125577.21

36 TDA, 501/31800.125577.21

37 Tuğba Tanyeri-Erdemir, “Archaeology as a Source of National Pride in the Early Years of the Turkish Republic,” *Journal of Field Archaeology* 31, no. 4 (2006): 381–93.

38 Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, vol. 1, ikinci baskı (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978).

39 Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

40 Mehmet Özdoğan, “Ideology and Archaeology in Turkey,” *Archaeology Under Fire: Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East* içinde, der. Lynn Meskell (London: Routledge, 2005), 111–23.

41 Tanyeri-Erdemir, “Archaeology,” 385.

42 Tanyeri-Erdemir, “Archaeology,” 388.

yor.⁴³ Güneş kursu, 1973–1995 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin logosu olarak kullanıldı. Bu kararın alınmasında, dönemin Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın (1927–1991) etkili olduğu belirtiliyor.⁴⁴ 1978 yılında Türk heykeltıraş Nusret Suman (1905–1978) tarafından tasarlanan Hitit Güneş Kursu Anıtı, Ankara'da Sıhhiye Meydanı'na dikildi.⁴⁵

Bununla birlikte, Belediye Başkanı Dalokay'ın, Sıhhiye semtine Alacahöyük kazıları sırasında bulunan bir Hitit heykelinin replikasını yerleştirme hamlesi ciddi tartışmalara yol açtı. Senatör Adile Ayda (1912–1992) “Sıhhiye'deki Put” başlıklı yazısında eserin Türk soyundan ayrı bir Hint-Avrupa uygarlığı olan Hititler ve antik Anadolu'daki Hatti uygarlığı ile bağlantılı bir putu temsil ettiğini iddia etti.⁴⁶ Ayda, Atatürk'ün Hititlere Türk kökeni atfetme kararını, o dönemin sınırlı tarihi verilerini göz önünde bulundurarak aldığı ihtimalini dile getirdi. Hititlerin Türk kökenli olmadıkları görüşünü savunan Ayda, bu heykelin yerleştirilmesinin savunulamayacağını ifade etti. Senato ise Ayda'nın iddialarına karşı çıktı ve Atatürk'ün Hititlerin Türk kökenli olmadığını kabul ettiğini belirtti.⁴⁷ Senatoya göre Atatürk'ün Hititleri Türk olarak tanımlaması, tarihsel bir yanlış tanımlama değil, sembolik bir ifadedir. Senatonun cevabında, Atatürk'ün Hititlerden Türk olarak bahsetmekle bugün Anadolu'da yaşayan Türk toplumunun on birinci yüzyılda karşılaştıkları medeniyetleri yok eden fatihler olarak Anadolu'ya gelmediklerini anlatmak istediği belirtilmiştir. Senatonun yorumuna göre, bunun yerine, Anadolu'da yaşamış olan gelenekleri ve kültürleri benimsemiş, özümsemiş ve devam ettirerek geçmişleriyle sürekli bir kültürel bağ kurmuşlardır.⁴⁸

Hitit Güneş Kursu'nun ilerleyen dönemlerde kullanımları arasında, 1962'de Eskişehir'de kurulan Türk gıda şirketi Eti'nin logosu ve 2006'da Boğazköy arkeolojik alanının bulunduğu Çorum'da kurulan Hitit Üniversitesi'nin simgesi olarak kabul edilmesi sayılabilir.⁴⁹ Ayrıca, belirli durumlarda Hitit geyik heykelleri de kullanılmıştır. Ankara'da 8 Temmuz 1967 tarihinde kurulan Hacettepe Üniversitesi, simge olarak, akademisyen Yücel Tanyeri (1946 doğumlu) tarafından tasarlanan bir Hitit geyik figürünü benimsedi.⁵⁰

1968 yılında ise Hitit Müzesi, kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci sonucunda Anadolu Medeniyetleri Müzesine dönüştürüldü. Bu dönüşüm, Anadolu'nun medeniyetlerin beşiği ve çağdaş Türk ulusunun kökeni olduğu anlatısını ön plana çıkarıyordu.⁵¹ Hitit Müzesinin adının değiştirilmesi, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirasına yönelik yaklaşımda değişimi temsil ediyor olabilir. Bu değişim, Hititlerin Türkiye'nin kültürel politikaları çerçevesindeki önemi değerlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede, makalenin diğer bölümlerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin miras politikalarını, miras turizmini, sosyoekonomik gelişmelerini ve yönetim araçlarını da kapsayan kültürel mirası incelenmiştir. Bu inceleme, devlet arşivlerinin yanı sıra Boğazköy kazılarında elde edilen Hitit tabletlerine ve iki sfenkse odaklanan medya anlatılarına dayanmaktadır.

43 Ali Çetinkaya, “Anadolu Medeniyetlerinde Kullanılan Sembollerin Günümüz Kurumsal Kimlik Çalışmalarına Yansımaları” (yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, 2014), 87.

44 Çetinkaya, “Anadolu,” 82.

45 Uğur Duyan, “Su Perileri: ‘Başkentin Kayıp Heykelleri’,” *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi* 2 (2011): 137.

46 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

47 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

48 Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 31.

49 Çetinkaya, “Anadolu,” 83–86.

50 Çetinkaya, “Anadolu,” 79.

51 Kırac, “100. Yılında,” 161.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Hitit Mirası: Türk Arşivlerinden Anlatılar

Türkiye Cumhuriyeti'nin arşiv hazinesinde yer alan iki temel belgeyi detaylı bir şekilde incelediğimizde, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel soy ağacıyla güçlü bir bağ kurulduğunu görüyoruz. Bu tür tarihi entegrasyonlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında son derece önemli roller üstlendi.

Öncelikle 1934–1935 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı olarak hizmet veren Zeynel Abidin Özmen (1890–1966) tarafından kaleme alınan detaylı bir rapor incelendi. 13 Ekim 1934 tarihinde sunulan bu belge, 1930'lu yılların Türkiye Cumhuriyeti için Hitit İmparatorluğu'nun tarihi kronolojisi açısından taşıdığı önemi vurgulamaktadır.⁵² Hükümetin hazırladığı 1934 tarihli bu ayrıntılı rapor, Alman arkeolog Kurt Bittel'in gözetiminde Boğazköy'deki kazılardan çıkarılan sayısız çivi yazılı tabletin detaylı bir açıklamasını içerir. Çivi yazılı tabletlerden elde edilen ve Hitit hükümdarlarına dair karmaşık detayları içeren arkeolojik bulguların öyküsü özellikle dikkat çekicidir. Belge, bir zamanlar refah içinde yaşayan Hitit İmparatorluğu'nun kentlerinin, Frigya Krallığı tarafından nasıl yıkıma uğratıldığını açıkça ortaya koymakta ve böylece bölgenin yerleşim tarihi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Frigya'dan sonra, Roma İmparatorluğu'nun istilaları daha büyük yıkımlara sebep olmuş, bu tahribatların ardından yalnızca Boğazköy ayakta kalabilmiştir.⁵³

1930'lu yıllarda Türkiye hükümeti tarafından titizlikle yürütülen arkeolojik araştırmalar, Anadolu'nun tarihine ve bir zamanlar bu topraklarda yaşayan çeşitli uygarlıklara yönelik giderek artan ilgiyi göstermektedir. Bu ilgi, sadece yeni arkeolojik eserlerin ortaya çıkarılmasıyla ilgili isteğe ek olarak bölgenin tarihi sakinleri hakkında bir bilgi edinme isteğini de ifade eder.

İncelenen ikinci belge, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin ilk Şansölyesi Konrad Adenauer (1876–1967) ve o dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel (1895–1966) arasında 1960 yılında kaydedilen dikkat çekici bir diyaloga yer vermektedir. Bu yazışma, Batı Almanya'nın Berlin, Köln ve Münih gibi önde gelen şehirlerinde Hitit eserlerine adanmış bir serginin düzenleneceğinin altını çizer.⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti arşivlerindeki en eski belge, Adenauer'in 26 Temmuz 1960 tarihli bir yazısının çevrilmiş kopyasıdır. Bu mektupta Adenauer, Türk Cumhurbaşkanı Gürsel'e, Hitit eserlerini öne çıkaran özel bir sergi hakkında bilgi verir ve Türkiye'nin belirli Hitit eserlerini bu sergi için ödünç vermeye istekli oluşuna duyduğu takdirini ifade eder. Adenauer, bu değerli eserlerin ülkeler arasında taşınmasıyla ilgili lojistik zorlukları kabul eder. Ayrıca, bu eserlerin kişisel denetimi altında korunacağını temin eder.⁵⁵ Ek olarak, bu serginin mevcut ikili ilişkileri güçlendirmeye ilgili potansiyelini vurgular ve Almanya'nın Türk toplumu ile tarihine duyduğu derin ilgiyi anlatır.⁵⁶

2 Ağustos 1960 tarihinde kaleme alınan başka bir yazışma, Gürsel'in Adenauer'in mektubuna verdiği karşılığı açığa çıkarır. Bu karşılıklı yazışma, 1960'ların kültürel miras bağlamında, antik Anadolu medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olan Hitit kültürü ve tarihi hakkında Türk yönetiminin bakış açısını aydınlatır. Gürsel, yanıtında, yaklaşan sergiyi, Almanya ve Türkiye arasındaki kültürel bağları daha da güçlendirecek, değerli bir araç olarak kabul eder. Serginin, Alman vatan-

52 BCA, 30.10.0.0/146.42.12

53 BCA, 30.10.0.0/146.42.12

54 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

55 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

56 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

daşlarını, Türk topraklarında gelişen saygın bir medeniyet tarafından oluşturulan özgün bir sanat formuyla tanıştırma fırsatı sunduğunu düşünür.⁵⁷ Gürsel'in mektubu, 1960'larda Türk yönetiminin Hitit İmparatorluğu'nun kültürel ve tarihi mirasına gösterdiği büyük saygıyı açıkça gösterir.

7 Kasım 1960 tarihinde yayımlanan bir idari kararname, Almanya'da gerçekleşecek olan Hitit eserlerine adanmış sergi için 204 Hitit eserinin Köln, Münih ve Berlin'e gönderilmesini onaylar.⁵⁸ Kararname, Boğazköy arkeolojik alanını uluslararası bir kazı projesi olarak tanıtır. Özellikle, Boğazköy'de bulunan ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde muhafaza edilen, Hitit döneminden kalma bir dizi çivi yazılı tablet, Almanya'ya sevk edilen 204 Hitit eserinden oluşan katalogta yer alır.⁵⁹ Kararname, sergiye dair koşulları net bir şekilde belirlerken, Türkiye'nin övgüye değer yönlerini vurgulayan tanıtım etkinliklerinin düzenlenmesinin önemini de belirtir.⁶⁰ Bu girişimler, Hitit kültürüne adanmış bir sempozyumu ve Hitit güneş kursu gibi ünlü Hitit simgelerinin sergilenmesini de kapsar. Bu simge, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'de geniş çapta kullanılmıştır.

Boğazköy Sfenksi Örneği Üzerinden Hitit Mirasının Medyadaki Yankısı

Boğazköy Sfenksi, yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı ve Alman arkeologların işbirliğiyle yürütülen bir kazı sırasında keşfedildi. 1915 ve 1917 yılları arasında sfenks, diğer sfenks ve çivi yazılı tabletlerle birlikte restorasyon amaçlı olarak Berlin'e taşındı. Bu sfenkslerden biri, neredeyse 3.000 tablet ile birlikte 1943 yılına kadar Türkiye'ye iade edildi. Çivi yazılı tabletlerin geri kalanı ise 1987 yılına kadar geri gönderildi.⁶¹ Ancak Boğazköy Sfenksi'nin geri dönüşü neredeyse yüz yıl süren uzun müzakereler sonucunda gerçekleşti. Boğazköy Sfenksi 2011 yılında Anadolu'ya geri döndü. 13 Mayıs 2011 tarihinde BBC News, Boğazköy Sfenksi'nin Türkiye'ye geri dönüş süreci hakkında bir haber yayımladı ve Almanya'nın eseri iade etme kararına değindi. Haberde, Alman yetkililerin, Türk uzmanlarla gerçekleştirilen müzakereler sonucunda, Boğazköy Sfenksi'nin geri getirilmesini bir nevi iyi niyet göstergesi olarak algıladıkları belirtildi.⁶²

16 Mayıs 2011'de Çorum'un yerel gazetesi Yayla Haber, 94 yılın ardından Almanya'nın Boğazköy Sfenksi'ni Türkiye'ye geri iade etme kararını duyurdu.⁶³ Bu duyuruda, dönemin Çorum Valisi Nurullah Çakır'ın (1964 doğumlu), Boğazköy Sfenksi'nin ana yurda iadesi konusundaki memnuniyetini ifade eden açıklamaları yer aldı. Vali, sfenksin ait olduğu yerde korunacak olmasının kendisini ne kadar memnun ettiğini dile getirdi.⁶⁴ Yayla Haber, Boğazköy Sfenksi'nin geri dönüş sürecini ayrıntılarıyla ele alarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın üç ayda bir paylaşılan yayınında eserin durumuna verilen geniş yerden bahsetti.⁶⁵ Bu makale, Boğazköy Sfenksi'nin

57 BCA, 30.1.0.0/41.246.4

58 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

59 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

60 BCA, 30.18.1.2/157.25.19

61 Lars Müller, "Returns of Cultural Artefacts and Human Remains in a (Post)colonial Context: Mapping Claims Between the Mid-19th Century and the 1970s," *Working Paper Deutsches Zentrum Kulturgutverluste* 1 (2021): 30.

62 "Almanya Boğazköy Sfenksi'ni İade Ediyor," *BBC News Türkçe*, 13 Mayıs 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110513_germany_sphinx.

63 "Almanya Boğazköy Sfenksi'ni İade Ediyor," *Çorum Yayla Haber*, 16 Mayıs 2011, <https://www.yaylahaber.com.tr/almanya-bogazkoy-sfenksini-iade-ediyor/amp>.

64 "Sfenks Çorum'a Yakışacak," *Habertürk*, 16 Mayıs 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/631125-sfenks-coruma-yakisacak>.

65 "Boğazköy Sfenksi Müze Dergisi'nde," *Çorum Yayla Haber*, 9 Ağustos 2011, <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-muze-dergisinde>.

Çorum'da korunmasının yerel medya için ne kadar büyük bir gurur kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

25 Eylül 2011'de yerel gazete, Boğazköy Sfenksi'nin Boğazköy Müzesi'nde sergileneceğine dair bir haber paylaştı. Yayla Haber, haberinde Boğazköy Sfenksi üzerinden kültür ve tarihin önemine değindi. Gazete, tıpkı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürüttüğü kampanyalardaki gibi, Türkiye'nin değerlerinin yalnızca deniz, kum ve güneşle sınırlı olmadığını, ülkenin aynı zamanda Boğazköy Sfenksi gibi eşsiz kültürel ve tarihi değerlere de ev sahipliği yaptığını belirtti.⁶⁶

Kültürel miras politikaları çerçevesinde, 2007–2013 yılları arasında Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanı görevini üstlenen Ertuğrul Günay, yirmi birinci yüzyılın getirdiği dönüşümleri derinlemesine inceleme imkânı getiren geniş bir perspektif sunar. 9 Ekim 2011 tarihinde Türkiye hükümetinin eserin ülkeye geri getirilmesine dair çalışmalarıyla ilgili gerçekleştirilen konuşma, değişen yaklaşımları anlama noktasında önemli bir kilometre taşıdır.⁶⁷ Günay, sadece tarihi bütünlüğü korumaya yönelik hedeflerin ötesine geçerek, miras turizmi yoluyla ekonomik değer oluşturma potansiyeli bulunan bir kültür mirası anlayışına ışık tutar. 1998–2002 yılları arasında 492 parça eser Türkiye'ye geri getirilmiştir, 2007–2011 yılları arasında ise bu sayı 3.272'ye çıkmıştır. Günay'ın bu konudaki çabaları, kültürel mirasın geri kazanılması konusundaki taahhüdünü göstermektedir.⁶⁸ Bu artış, tarihi korumaya yönelik ilginin artmasına bağlanabilir. Günay'ın ifadeleri ise bu konuda ekonomik motivasyonların daha önemli roller üstlendiğini göstermektedir. Günay, geri kazanılan eserlerin “turizmin, kültürün ve uygarlığın bereketleri” olduğunu vurgulayarak kültürel eserlerin sadece tarihi değeri olan ve korunması gereken varlıklar olmadığını, aynı zamanda turizm sektörünü canlandırabilecek ekonomik değerler olarak da görülebileceğini ifade eder.⁶⁹

Günay'ın, Türkiye'nin giderek artan küresel ününün sadece “büyüleyici deniz kıyıları” gibi doğal cazibelerle değil, aynı zamanda “saygın müzeler, arkeolojik sit alanları ve kazılar” gibi kültürel zenginliklerle de anılması gerektiğini savunması daha geniş bir paradigma ile yankılanan bir söylem değişikliğinin altını çizmektedir.⁷⁰ Günay'ın bakış açısı, ülkenin “yükselen marka değerini” kültürel mirasının korunması ve sergilenmesine yönelik çabalarla uyumlu bir şekilde ele alarak, kültürel varlıkların ekonomi ile bağlantılı olduğunu belirtir.⁷¹ Bu ifadeler, kültürel mirası sadece tarihi bir arşiv olarak değil, aynı zamanda ekonomik bir itici güç ve ülke imajının pekiştirilmesi için bir araç olarak yorumlar. Böylece, miras turizmini, kültürel miras politikalarının odak noktasına taşır. Günay'ın iddiaları, Türkiye'nin sıradanlaştırılmış bir imajdan daha fazlasına sahip olabilmesi için Türk hükümetinin sarf ettiği çabayı gözler önüne serer. Bu da eserlerin iadelerine dair taleplerinin önemini artırır ve Türkiye'nin dünyadaki temsiline yeni bir tanım ve bağlam kazandırma sürecinde ilgili talepleri daha kapsamlı bir miras politikasının önemli bir bileşeni haline getirir. Ayrıca, Türkiye'nin tarihi zenginlikten yoksun bir doğal “cennetten” ibaret olmadığını, zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olduğunu belirtir.⁷²

Türk medyası, sfenksin iadesinin ardından Çorum ilindeki turizm potansiyelindeki ar-

66 “Boğazköy Sfenksi ile ‘Kültür ve Tarih’ Vurgusu,” *Çorum Yayla Haber*, 30 Ocak 2012, <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-ile-kultur-ve-tarih-vurgusu>.

67 “Yorgun Herakles” Huzura Kavuşt! Galeri,” *Habertürk*, 9 Ekim 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/677781-yorgun-herakles-huzura-kavustu-galeri>.

68 “Yorgun,” *Habertürk*.

69 “Yorgun,” *Habertürk*.

70 “Yorgun,” *Habertürk*.

71 “Yorgun,” *Habertürk*.

72 “Tropikal cennet” kavramı ile ilgili detaylı tartışma için bkz. Mimi Sheller, *Consuming the Caribbean: From Arawaks to Zombies* (Londra: Routledge, 2003).

tışa dikkat çekmiş ve bu geri iadenin şehirdeki turizmi canlandırıldığını iddia etmiştir. Sfenksin bölgenin turizmine ciddi bir ivme kazandırdığı iddiası, istatistiksel verilerle desteklenmektedir. Boğazköy Müzesi'nin topladığı verilere göre, 2011 yılında Hattuşa ve Yazılıkaya'nın antik alanlarını yaklaşık 58.000 kişinin ziyaret etmesi de bunu kanıtlar niteliktedir.⁷³ O dönemde Boğazkale Kaymakamı olan Murtaza Dayanç (1977 doğumlu), ziyaretçi sayısının 2010 yılına göre %23 artış gösterdiğini ifade etmiştir.⁷⁴ Dayanç, kaymakamlığın turizm potansiyelini daha da artırmak için yeni adımlar atmayı planladığını da belirtmiştir.⁷⁵ Turizmi canlandırma girişimleri kapsamında, her yıl Mayıs ayının ilk hafta sonu Allgäu'nun Oberstaufen belediyesinde başlayan motor sporları etkinliği *Allgäu-Orient Rallye*'nin katılımcıları bile 5 Mayıs 2012'de Boğazköy Sfenksini ziyaret etmeleri için Çorum'a davet edilmiştir.⁷⁶

Sonuç

Arşiv belgelerinin ve medya temsillerinin eleştirel bir değerlendirmesi, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirasının Türkiye'deki yorumlanması ve kullanımını farklı bakış açılarıyla vurgular. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirasına yönelik bir canlanma ve yeniden değerlendirme dönemine denk gelmiştir. 1923'te Cumhuriyet'in resmi olarak ilanından önce, 1921 yılında gündeme gelen Hitit Müzesi projesi, bu savı destekler. Türkiye Cumhuriyeti'nin Hitit simgeleri ve eserlerini çeşitli ulusal ve uluslararası bağlamlarda bilinçli bir şekilde kullanması, bir zamanlar modern Türkiye'nin sınırları içinde yaşayan eski uygarlıklarla bağ kurma çabasını ortaya koymaktadır.

Resmi raporlar ve yazışmalardan oluşan birincil kaynaklar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hitit İmparatorluğu'na olan yakınlığını doğrular. Zeynel Abidin Özmen ve Cemal Gürsel gibi önemli devlet adamlarının yaptığı yazışmalar, Hitit kültürel mirasının Anadolu uygarlıklarının tarih boyunca bir parçası olarak kabul edildiğini ifade eder. Amaç, Türk vatandaşları ile Anadolu kökeni arasında sağlam bir bağ kurmak ve böylece kolektif bir öz anlayış ile uyum geliştirmektir. Kültürel miras politikaları çerçevesinde yapılan analizler, Hitit mirasının Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni şekillenen öz anlayışındaki belirleyici rolünü ortaya koyar.

Bununla birlikte, Hitit kültürel mirasının yirminci yüzyıldaki temsili incelendiğinde öncelikler ve ilgi alanlarında somut bir değişim olduğu görülmektedir. Medya anlatıları özellikle Boğazköy Sfenksi'nin ülkeye geri dönüşü konusunda genellikle kültürel eserlerin ekonomik potansiyeline odaklanmaktadır. Bu anlatı, eserlerin turizmi canlandırma etkisini toplumun öz anlayışını şekillendirme rolüne göre daha çok ön plana çıkarır. Bu, kültürel miras çerçevesinde bir yaklaşım değişikliğine dair oldukça önemli bir örnek oluşturur. Miras turizminden elde edilen ekonomik getirilere olan vurgunun mevcut söylem üzerinde önemli bir etki yapmaya başladığı görülmektedir.

Ayrıca, yerel Türk medyasının ve dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın söylemlerinin analizi, Türkiye'nin tarihsel derinlik ve önemden mahrum bir doğal "cennet" imajını dengelemek adına bilinçli bir çerçeveleme stratejisi yaratıldığını gösterir. Bu anlatılar, Tür-

73 "Hattusa Sphinx Revives Tourism in Region," *Hürriyet Daily News*, 25 Ocak 2012, <https://www.hurriyetdailynews.com/hattusa-sphinx-revives-tourism-in-region-12303>.

74 "Hattusa Sphinx," *Hürriyet Daily News*.

75 "Hattusa Sphinx," *Hürriyet Daily News*.

76 "666 Rallici Boğazköy Sfenksi'ni Selamlamak için Geliyor," *Hürriyet*, 3 January 2012, <https://www.hurriyet.com.tr/666-rallici-bogazkoy-sfenksini-selamlamak-icin-geliyor-19591787>.

kiye'nin güçlü kültürel ve tarihsel mirasını proaktif bir şekilde öne çıkarırken, Günay'ın görev süresi boyunca iade edilen Boğazköy Sfenksi'nin de anlatıyı şekillendirmedeki etkin rolünü vurgulamaktadır. Boğazköy Sfenksi'nin Boğazköy Müzesi'ndeki sergisi yalnızca antik sanat eserlerinin bir vitrini olmanın ötesinde, Günay'ın da savunduğu gibi, Türkiye'nin zengin tarihi devamlılığının yeniden teyidi olarak konumlandırılmıştır. Somut kültürel ve tarihsel varlıkların üzerine yoğunlaşma, dünyanın Türkiye'ye dair algılarını yeniden tanımlama çabasına işaret etmekte ve deniz, kum, güneş üçlemesinin ötesine geçmektedir. Türkiye'nin tarihi zenginliklerinin bu şekilde temsil edilmesi, miras turizmini canlandırmayı hedefleyen stratejik bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Türkiye'nin tarihsel derinliğini öne çıkaran medya ve Günay gibi etkili figürler, tüm dünyadan kitlelerin ilgisini zengin ve çeşitli kültürel deneyimleri keşfetmeye çekmede önemli bir rol oynar. Bu durum, karşılıklı olarak, Türkiye'nin uluslararası alanda ekonomik ve sosyokültürel duruşunu güçlendirir ve daha kapsamlı, daha incelikli ve canlı bir şekilde resmedilmesini sağlar.

Bu çalışmaların ekonomik sonuçlarına yapılan vurgunun, Hitit tarihi karşısında toplumun gerçekçi ilgisini yansıtmayı yansıtmadığı ya da sadece turizmi canlandırmak için stratejik bir manevra olup olmadığı konusu daha fazla araştırma gerektirir. Genç Cumhuriyetin Hitit mirasına ilgi göstermesinin ilk sebeplerini yorumlarken, ilginin kaynağının Hitit İmparatorluğu'nun Hint-Avrupa kökenleri, çok tanrılı dini yapısı ya da diğer sosyopolitik dinamiklerle ilişkili olup olmadığı da derinlemesine incelenmelidir.

Temelde, Türkiye Cumhuriyeti ve Hitit İmparatorluğu'nun kültürel mirası arasındaki karmaşık ilişki, zaman içinde kültürel miras politikalarının evrimine, değişen sosyopolitik manzaralara, ekonomik amaçlara ve kültürel hedeflere verilen tepkilere dair değerli analizler sunar. Bu nedenle, bu alanda devam eden akademik keşifler, toplumsal öz bilincin, kültürel mirasın ve sosyoekonomik durumların dinamik etkileşimini daha da aydınlatmaya yardımcı olabilir.

Bibliography - Kaynakça

Primary Sources - Birincil Kaynaklar

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) [Republican Archives of the Presidency of the Republic of Turkey]:
30.10.0.0/190.304.4
30.10.0.0/146.42.12
30.1.0.0/41.246.4
30.18.1.2/157.25.19
Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA) [Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs]:
501/31800.125577.21

Secondary Sources - İkincil Kaynaklar

- “666 Ralici Boğazköy Sfenksi’ni Selamlamak için Geliyor.” *Hürriyet*, 3 January 2012. <https://www.hurriyet.com.tr/666-ralici-bogazkoy-sfenksini-selamlamak-icin-geliyor-19591787>.
- “Almanya Boğazköy Sfenksi’ni İade Ediyor.” *BBC News Türkçe*, 13 May 2011. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/05/110513_germany_sphinx.
- “Almanya Boğazköy Sfenksi’ni İade Ediyor.” *Çorum Yayla Haber*, 16 May 2011. <https://www.yaylahaber.com.tr/almanya-bogazkoy-sfenksini-iade-ediyor/amp>.
- Avcıoğlu, Doğan. *Türklerin Tarihi*. Vol. 1. 2nd edition. Istanbul: Tekin Yayınevi, 1978.
- Bakıcı, Alper. “Cumhuriyet Dönemi (1930–1940) Kültür Politikalarının Anadolu Medeniyetleri Müzesine Olan Etkisi.” *Asbider: Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 22 (2021): 147–66.
- Bendix, Regina F., Aditya Eggert, and Arnika Peselmann, eds. *Heritage Regimes and the State*. Göttingen Studies in Cultural Property 6. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013.
- Bittel, Christoph, and Andrea Bräuning. “Zur Erinnerung an Kurt Bittel, den Ausgräber von Hattuscha.” *Schwäbische Heimat* 58, no. 4 (2007): 425–29.
- “Boğazköy Sfenksi ile ‘Kültür ve Tarih’ Vurgusu.” *Çorum Yayla Haber*, 30 January 2012. <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-ile-kultur-ve-tarih-vurgusu>.
- “Boğazköy Sfenksi, Müze Dergisi’nde.” *Çorum Yayla Haber*, 9 August 2011. <https://www.yaylahaber.com.tr/bogazkoy-sfenksi-muze-dergisinde>.
- Brubaker, Rogers, and Frederick Cooper. “Beyond ‘Identity.’” *Theory and Society* 29, no. 1 (2000): 1–47.
- Bryce, Trevor. *Warriors of Anatolia: A Concise History of the Hittites*. London: I. B. Tauris, 2019.
- Buyurgan, Serap. “Yaşayan ve Yaşatan Müze.” *Yaratıcı Drama Dergisi* 12, no. 2 (2017): 127–36.
- Çetinkaya, Ali. “Anadolu Medeniyetlerinde Kullanılan Sembollerin Günümüz Kurumsal Kimlik Çalışmalarına Yansımaları.” Master’s thesis, Fırat University, 2014.
- De Cesari, Chiara. “Thinking through Heritage Regimes.” In *Heritage Regimes and the State*, edited by Regina F. Bendix, Arnika Peselmann, and Aditya Eggert, 399–413. Göttingen Studies in Cultural Property 6. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2013.
- Donbaz, Veysel. *Bin Kral Bin Anı: Bir Sümeroloğun Anıları*. Istanbul: Togan Yayıncılık, 2014.
- Duyan, Uğur. “Su Perileri: ‘Başkentin Kayıp Heykelleri.’” *İdealkent: Journal of Urban Studies* 2 (2011): 130–46.
- Geismar, Haidy. “Anthropology and Heritage Regimes.” *Annual Review of Anthropology* 44 (2015): 71–85.
- Goode, James F. *Negotiating for the Past: Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919–1941*. Austin: University of Texas Press, 2007.
- Hall, Stuart. “Whose Heritage? Unsettling ‘the Heritage’, Re-imagining the Post-nation.” *Third Text* 13, no. 49 (1999): 3–13.
- “Hattusa Sphinx Revives Tourism in Region.” *Hürriyet Daily News*, 25 January 2012. <https://www.hurriyetaidailynews.com/hattusa-sphinx-revives-tourism-in-region-12303>.
- Klengel, Horst. “History of the Hittites.” In *Insights into Hittite History and Archaeology*, edited by Hermann Genz and Dirk Paul Mielke, 31–46. *Colloquia Antiqua* 2. Leuven: Peeters, 2011.
- Kıraç, Yusuf. “100. Yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi.” *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 82 (2021): 159–77.
- Meskell, Lynn. “Recognition, Restitution and the Potentials of Postcolonial Liberalism for South African Heritage.” *South African Archaeological Bulletin* 60, no. 182 (2005): 72–78.
- Müller, Lars. “Returns of Cultural Artefacts and Human Remains in a (Post)colonial Context: Mapping Claims Between the Mid-19th Century and the 1970s.” *Working Paper Deutsches Zentrum Kulturgutverluste* 1 (2021): 1–52.
- Özdoğan, Mehmet. “Ideology and Archaeology in Turkey.” In *Archaeology Under Fire: Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, edited by Lynn Meskell, 111–23. London: Routledge, 1998.
- Reisman, Arnold. “Jewish Refugees from Nazism, Albert Einstein, and the Modernization of Higher Education in Turkey (1933–1945).” *Aleph* 7 (2007): 253–81.
- “Sfenks Çorum’a Yakışacak.” *Habertürk*, 16 May 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/631125-sfenks-coru>.

ma-yakisacak.

Sheller, Mimi. *Consuming the Caribbean: From Arawaks to Zombies*. London: Routledge, 2003.

Tanyeri-Erdemir, Tuğba. "Archaeology as a Source of National Pride in the Early Years of the Turkish Republic." *Journal of Field Archaeology* 31, no. 4 (2006): 381–93.

"Yorgun Herakles' Huzura Kavuştu! Galeri," *Habertürk*, 9 October 2011, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/677781-yorgun-herakles-huzura-kavustu-galeri>.

Zimmer-Vorhaus, Caroline. "Hittite Temples: Palaces of the Gods." In *Insights into Hittite History and Archaeology*, edited by Hermann Genz and Dirk Paul Mielke, 195–218. *Colloquia Antiqua* 2. Leuven: Peeters, 2011.